

מלאכה בחול המועד

מקור איסור המלאכה

1. תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף יח עמוד א

תניא אידך: 'כל מלאכת עבדה לא תעשו' לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה, דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר 'אלה מועדי ה' וגו'... תניא אידך: 'ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' מה שביעי עצור - אף ששת ימים עצורין, אי מה שביעי עצור בכל מלאכה - אף ששת ימים עצורין בכל מלאכה? תלמוד לומר: וביום השביעי עצרת - השביעי עצור בכל מלאכה, ואין ששה ימים עצורין בכל מלאכה. הא לא מסרין הכתוב אלא לחכמים, לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר, איזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת.

2. תוספות מסכת חגיגה דף יח עמוד א

לכאורה משמע דמלאכה דמיתסרא ביה מדאורייתא דמפיק ליה מפסוק וכן בפרק ב' דמ"ק (דף י"א: ושם) לא מיבעיא אבל דמדרבנן אלא אפילו חוש"מ דאורייתא וכן פ' התם בקונטרס (ד"ה 'אלא')

וקשה לר"ת דא"כ דבר האבד וכמה מלאכות דשרינן התם היכי משתרו וכי היכן מצינו איסור דאורייתא מקצתו אסור ומקצתו מותר?

ועוד מצינו בירושלמי בפרק שני דמ"ק כלום אסרן מלאכה אלא כדי שיהו אוכלין ושותין ויהיו יגעים בתורה והם פוחזין ואוכלין ושותין משמע לישנא דמדרבנן הוא

וי"ל לאו משום דלא משתרי מדאורייתא אלא כיון דאקרא סמכינן ליה למיתסר...

3. חידושי הרמב"ן מסכת מועד קטן

וי"ל שמן התורה מלאכת אוכל נפש לצורך היום מותרת ביום טוב, וכן מכשירין,

ובחולו של מועד הותר יותר כל מלאכה שהוא לצורך, ובאו חכמים ואסרו בזה (במלאכה שהיא לצורך המועד) "מלאכת אומן",

וכן בדבר האבד כל שבני אדם חושבין אותו להפסד וטורחין בו משום כך מותר מן התורה, וזהו מסרן הכתוב לחכמים (להגדיר מהו הפסד המותר במלאכה) זופתין כוזא ואין זופתין חביתא, והם הוסיפו ללאסור בטרית. ובאלו א"ר בא שאלו מצא להושיב ב"ד על כך היה מתיר מלאכות הללו כדי שיתעסקו בהן ולא יהיו בטלים, שהבטלה מביאה אותן לידי פחיתות, הא עיקר חולו של מועד ודאי תורה היא. וגם זה כפתור ופרח.

4. ביאור הלכה סימן תקל

והנה לפי דעת כל הפוסקים האלו כשיזדמן איזה ספק במלאכת חוה"מ [לכד מהדברים שלדעת הרמב"ן והרשב"א הם דרבנן] צריך להחמיר שהוא ספק בשל תורה, ועיין לקמן בסימן תקל"ז בבה"ל דיש חילוקים בענין זה ואף דמשו"ע לקמן בסימן תקל"ו בסופו דפסק כרב אמי להקל נגד ר"ה וכן בסימן תקל"ח ס"א ובסימן תקל"ט ס"ו משמע דלהלכה תפס כשיטת המקילין דעיקרו הוא דרבנן אפשר שלא ראה כל הני ראשונים שהבאתי ועכ"פ אין למה להקל כ"א לצורך גדול:

אוכל נפש

5. מלחמת ה' מסכת ביצה דף יג עמוד ב

הו' יודעים שלא כל המלאכות הותרו ביום טוב אלא הכשר המאכלים לאכלן כגון אפייה ובשול וכיוצא בהן אבל לצוד בעלי חיים שאינן ברשות אדם וכן לעקור דבר מגדולו כגון קצירה ותולדותיה אלו וכיוצא בהן אסורין והן בכלל מלאכת עבודה אי נמי כמו שמפורש בירושלמי מניין שאין בוררין ולא טוחנין ולא מרקדין ר' יוסי בשם ריש לקיש אך אשר יאכל לכל ינפש הוא לבדו יעשה לכם מן ושמרתם את המצות כלומר מלישה ואילך למעט טחינה והרקדה וכל שכן קצירה ותלישה.

6. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף יב עמוד ב

תנו רבנן: טוחנין במועד לצורך המועד, ושלא לצורך המועד - אסור... קוצצין עצים במועד לצורך המועד, ושלא לצורך המועד - אסור, ואם קצץ והותר - הרי זה מותר.

מכשירי אוכל נפש

7. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף יא עמוד א

רב שרא לחייא בר אשי למיגדל אוהריה בחולא דמועדא לקלוע רשת לצידת דגים מאי טעמא - מעשה הדיוט הוא, אבל איזלי רשתות שצדין בו עופות אסור, מאי טעמא - מעשה אומן הוא. רב יהודה שרא לאמי תנורא למיגדל תנוריי לעשות התנור מחדש, ולרבה בר עשבי למיגדל מהולתא נפה.

8. מגן אברהם סימן תקמא ס"ק א

א מעשה הדיוט. וצריך עיון דהא אפ"ל מעשה אומן שרי כיון דהיא מכשירי אוכל נפש כמו תנור וי"ל דלא מקרי מכשירין אלא דבר המכשירו לאכילה כגון תנור וסכין אבל רשתות לא מיקרי מכשירין:

9. חידושי הרמב"ן מסכת מועד קטן

וכן במכשירין כל שהן קרובין לאוכל נפש עצמו עשו אותן כאוכל נפש ומותר אפילו במלאכת אומן... וכן בסכין לחדדה כדרכה ואפ"ל במלאכת אומן. ולעשותו לכתחלה כשנשבר במועד איפשר שהוא אסור לפי שהוא דבר הנשאל ויש להתיר.. ובנין הריחים והעמדתן... הותרו אף על פי שיש בהן מלאכת אומן והוא נהנה בהם אף לאחר המועד.

צרכי הגוף

10. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ט עמוד ב

ועושה אשה תכשיטה. תנו רבנן: אלו הן תכשיטי נשים: כוחלת, ופוקסת, ומעבירה שרק על פניה... יתיב רב הונא בר חנינא קמיה דרב חסדא, ויתיב וקאמר: לא שנו אלא ילדה, אבל זקנה - לא. אמר ליה: האלהים! אפילו אמן, ואפילו אימא דאמן, ואפילו עומדת על קברה. דאמרי אינשי: בת שיתין כבת שית, לקל טבלא רהטא.

11. חידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף ח עמוד ב

עושה אשה תכשיטה במועד. פ"ל שזה צורך הגוף הוא וכעין אוכל נפש ולפיכך עושה כדרכה ובלא שינוי ובטירחא רבה, ולא גזרו בה שמא תכנס לרגל מנוולת דקשוט מילתא דצריכא כל יומא ויומא הוא ועוד שאין דרכן להשהות.

תיקון רכב

12. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף י עמוד א

משום רבי מאיר אמר: אפילו סוס שרוכב עליו וחמור שרוכב עליו מותר ליטול צפרנים בחולו של מועד.

13. רא"ש מסכת מועד קטן פרק א

ומיירי באדם שרגל ברכיבה ולא למוד ללכת ברגליו וצריך לרכוב לצורך המועד וה"ה נמי לתקן ברזלי רגליו ומה שלא הזכירם לפי שבימיהם לא היו רגליו לתקן ברזלים לרגלי הבהמות כמו שעושין בארץ רוסיה שאינן עושים ברזלים לטלפי סוסיהם אלא רק הצפרנים נוטלים לפי שהארץ עפר תיחוח ואין אבנים מצויין שם. אבל בארץ הזאת שאין הבהמות יכולות לילך בלא ברזלים מותר לתקן במועד וכן האוכף והרסן אם הוא צריך לרכוב לצורך המועד ובלבד שלא יכין מלאכתו במועד:

תספורת וכביסה

14. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף יג עמוד ב

ואלו מכבסין במועד: הבא ממדינת הים ומבית השביה, והיוצא מבית האסורין. ומנוודה שהתירו לו חכמים, וכן מי שנשאל לחכם והותר. מטפחות הידים, ומטפחות הספרים, ומטפחות הספג, הזבין והזבות והנדות והיולדות, וכל העולין מטומאה לטהרה - הרי אלו מותרין. ובשו"ע תקלה א: ובעלת הכתם שנמצא במועד, ומי שאין לו אלא חלוק אחד; וכולם מכבסין כדרך, אפילו בנדר ואהל ושאר כל אדם אסורין.

15. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף יד עמוד א

גמרא. ושאר כל אדם מאי טעמא אסורין? - כדתנן: אנשי משמר ואנשי מעמד אסורין לספר ולכבס, ובחמישי מותרין, מפני כבוד השבת. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי אלעזר: מאי טעמא - כדי שלא יכנסו למשמרתן כשהן מנוולין. הכא נמי: כדי שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין.

צורך המועד

16. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף י עמוד א

ההדיוט תופר כדרכו בחולו של מועד **והאומן מכליב**. היכי דמי הדיוט? אמרי דבי רבי ינאי: כל שאינו יכול להוציא מלא מחט בבת אחת. רבי יוסי בר חנינא אמר: כל שאינו יכול לכונן אימרא בחפת חלוקו. והאומן מכליב, מאי מכליב? רבי יוחנן אמר: מפסיע שאינו תופר ביושר, אלא מפזר התפירה, רבה בר שמואל אמר: שיני כלבתא שאינו תופר כדרכו, תוחב זה בסמוך זה, אלא שתוחב המחט פעם אחת למעלה ופעם אחת למטה.

17. חידושי הרמב"ן מסכת מועד קטן

קצרו של דבר אוכל נפש ומכשירי אוכל נפש כולן מותרין בטריח ובמלאכת אומן הכל כמו שפירשתי. ושאינו אוכל נפש ומכשיריו והוא לצורך המועד כגון כסות וכלים, במלאכת אומן אסור, ובהדיוט התירו, זו היא ששינוי ההדיוט תופר כדרכו והאומן מכליב.

דבר האבד

18. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ב עמוד א

/משנה/. משקין בית השלחין במועד שזה עומדת בה, ואיך להשקותה תמיד - משקין אותה, אפילו בחולו של מועד, לפי שהוא לו הפסד גדול. אם אינו משקה אותה, ודבר של הפסד התירו חכמים לטרוח בו בחולו של מועד ובשביעית, בין ממעיין שיצא בתחילה, בין ממעיין שלא יצא בתחילה.

אבל אין משקין לא ממי הגשמים משום דאית ביה טיחחא ויחירא, ולא ממי הקילון מים הגשמים מנזר עמוק שמטונפים בו מים וטורח גדול הוא לדלות ממנו.

גמרא: ... קא משמע לן: לא שנא מעיין שיצא בתחילה, ולא שנא מעיין שלא יצא בתחילה, בית השלחין - אין, בית הבעל - לא. שזה הוא בעמק, ואינו צריך להשקותה, ואין זה הפסד אם אין משקה אותה.

19. חידושי הרמב"ן מסכת מועד קטן דף יג עמוד א

טעם איסור מלאכות במועד הוא משום טרחא ושלא למעט בשמחת הרגל ולפיכך התירו חכמים כל שהוא צורך המועד וכל שהוא דבר האבד כדי שלא יהא דואג על אבדתו ונמנע משמחת יום טוב.

20. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף יא עמוד א

כבשין שהוא יכול לאכול במועד - כובשין. בדייתא שם נהר לבאי שם מקום כוורין הכי עשו דרך לנהר שילאו מימיו, ונשתיירו שם גנים הרבה. אזיל כולי עלמא צוד, אייתו כוורא. שרא להו רבא למימלח מינייהו הרבה, אף על פי שאין יכולים לאוכלן במועד, שהיו מלוחין הרבה. אמר ליה אביי: והא תנן: כבשין שהוא יכול לאכול מהן במועד - כובשין! אמר ליה: כיון דמעיקרא אדעתא דאכילה אייתניהו, ואי שביק להו פסדי - כפרקמטיא האבד דמי, ושרי. ואיכא דאמרי: שרי להו רבא מיצד, מיזל, אייתויי, ומימלח. אמר ליה אביי: והא אנן כבשין שהוא יכול לאכול מהן כובשין תנן! אמר ליה: הני נמי מיתאכלי בעמק אגב איצצא שמועך מהם המלח.

21. חידושי הרמב"ן מסכת מועד קטן

בדבר האבד יפה כיוון הראב"ד ז"ל שאמר דשיערו בו טורח כנגד הפסד. והפסד כנגד טורח, זהו זופתין חביתא ואין זופתין כוזא, ומה שהביא הרב ז"ל מהן. אבל יש לי לעיין עוד בהנחת ריוח אם הוא נקרא דבר האבד ובוודאי ממעשה דבדייתא שאסר רבא בתריהו לישני לצוד מהם אלא לדעת אכילה נראה שלא הותר במועד אלא הפסד דבר שברשותו הא הנחת ריוח בדבר שלא בא לרשותו אסור, שהרי הנהר הזה שהוא קופה ודגים שלא ניצודין להם עכשיו בודאי לא ימתינו להם לאחר המועד ואעפ"כ אסרו.

למעשה - מותר לעשות מלאכה בחול המועד גם במלאכת אומן על מנת למנוע נזק (שו"ע תקלה א). אך היתר זה הוא בשני תנאים:

- שלא היתה לאדם אפשרות לעשות קודם המועד. אמנם אם דחה בכוונה מלאכתו למועד אסור לטפל בה גם במועד (שו"ע תקלה ו)
- שאין במלאכה טרחא גדולה. ואם העיסוק במלאכה יגרום לו טרחא גדולה ביחס לתועלת באופן שלא יהיה פנוי לשמוח במועד אסור (שו"ע תקלה ב).

ולכן נכון לעשות שאלת חכם בהיתרים הנוגעים לדבר האבד.

ספק נזק - בספק דבר האבד, אם הנזק מצוי במציאות כזו, יש להתיר גם על פי גדר דבר האבד (משנב תקלה א).